

'Enkele ogenblikken' door Herbjørg Wassmo

is na het in 2009 gepubliceerde *Honderd jaar* Wassmo's tweede als 'autobiografisch' gelanceerde roman. Het is echter het vermelden waard dat Wassmo ook in haar eerdere werk - het meest naar voren tredend in de Tora-trilogie - veelvuldig gebruik maakt van autobiografische elementen. "Ze is het meisje over wie ze schrijft en tegelijkertijd ook weer niet", staat er op pagina 291 van *Enkele ogenblikken* wanneer er verwezen wordt naar een manuscript waar ze op dat punt in de roman aan werkt.

Daar waar *Honderd jaar* in de eerste plaats het verhaal van haar "voormoeders" vertelt, is het Herbjørg Wassmo zelf die centraal staat in *Enkele ogenblikken*.

Toch heeft Wassmo er voor gekozen om haar verhaal in de derde persoon te vertellen; het hoofdpersonage wordt consequent omschreven als «zij» en verblijft gedurende de hele roman naamloos. Ook de andere personages blijven zonder naam, met uitzondering van enkele van haar literaire voorbeelden - Sara (Lidman), Simone (de Beauvoir) en Virginia (Woolf) - met wie deze «zij» denkbeeldige dialogen voert. Ook plaatsnamen en tijdsaanduidingen worden opvallend genoeg achterwege gelaten.

Dit weglaten van namen is soms wat verwarrend en doet bovendien wat omslachtig en gekunsteld aan; een bevriende schrijver die ze bezoekt wordt binnen het bestek van een paar pagina's o.a. omschreven als "een schrijver die ze kent", "de eilandman", "de eilandbewoner", "de schrijver", "de man" en "de man van het eiland". Andere personages worden omschreven als «de jager», «de Bach-liefhebber», «de vrouw van haar schoonvader», «de leerling-elektricien», «de ongehuwde tante van vader», etc. Deze naamloosheid maakt anoniem, afstandelijk. Haar zoon wordt veelvuldig omschreven

als «de jongen», haar geliefden zijn vaak simpelweg «hij», en soms iets specifiek - maar niet minder afstandelijk - omschreven als «de jongeman», «de leerling-elektricien» en «de jonge man uit het zuiden die de aantrekkelijke baan heeft gekregen en niet bang is zich in de stad te vertonen». Een voor de hand liggende verklaring voor de keuze voor deze soms omslachtig aandoende aanduidingen van de personages is natuurlijk dat *Enkele ogenblikken* een roman over haar eigen leven is; door deze personages niet met naam en toenaam te benoemen blijven deze beschreven familieleden, vrienden en andere mensen in Wassmo's leven nog enigszins 'onherkenbaar' voor het grote publiek. Het is ook niet voor niets dat Wassmo dit boek pas jaren na de dood van haar ouders schreef.

Enkele ogenblikken is een roman die, zoals de titel ook al aangeeft, is opgebouwd uit ogenblikken. Het is een boek over een schrijfster in wording, maar ook een ontwikkelingsroman over een meisje dat uitgroeit tot een succesvolle, zelfstandige vrouw. Een vrouw die vecht voor gelijke rechten, het recht om als vrouw, als moeder, 'gewoon' te kunnen en mogen werken.

Ze wordt steeds verbitterder en haar manbeeld is hoofdzakelijk negatief, met haar vader als het ultieme haatobject. In *Honderd jaar* schreef Wassmo al over haar eigen jeugd, waarin ze door haar eigen vader werd misbruikt. Ook in deze roman over haar eigen leven komt deze aangrijpende gebeurtenis (vanzelfsprekend) aan bod. De haat voor haar vader is expliciet, de beschrijvingen impliciet:

"Vader is overal, in elke kamer. Ook 's nachts" (p.14).

Het verhaal wordt niet alleen fragmentarisch verteld, er worden ook grote sprongen in de tijd gemaakt. Tevens maken dromen, hallucinaties en imaginaire gesprekken deel uit van het verhaal. Enerzijds werkt dit distantiërend, anderzijds zou je ook kunnen zeggen dat dit de lezer dichterbij de (gedachtenwereld) van de protagoniste brengt, en daarmee (voor het gemak even aannemend dat het daadwerkelijk autobiografisch is) ook dichterbij de auteur dan een biograaf/buitenstaander zou kunnen.

Via *Enkele ogenblikken* zal Wassmo's vaste schare lezeressen Herbjørg Wassmo beter leren kennen, of in ieder geval het idee krijgen haar beter te leren kennen - maar hoe autobiografisch dit boek (ook op het omslag wordt *Enkele ogenblikken* tenslotte een 'roman' genoemd) daadwerkelijk is, blijft natuurlijk gissen. De vraag in hoeverre het boek daadwerkelijk autobiografisch is en op de letterlijke waarheid berust, is ook niet per se interessant, maar in *Enkele ogenblikken* ontbreekt wel juist datgene dat een autobiografische vertelling vaak interessant maakt; namelijk het door middel van het schrijfproces onderzoeken van de eigen identiteit. Wassmo besteedt hier jammer genoeg geen aandacht aan, maar beschrijft eerder gewoon wat er gebeurt. Als *autobiografische* roman valt dit boekdan ook wat tegen, en hoewel het als roman niet tot het beste dat Wassmo geschreven heeft hoort, zal ook deze roman liefhebbers van Wassmo zeker aanspreken.

Uitgeverij	De Geus, 2014
Pagina's	378
Vertaald	uit het Noors door Lucy Pijttersen (<i>Disse øyeblikk</i>)
ISBN:	978 9044 532 357

Recensie door Kyra, augustus 2014

Mei (openings)nieuws

Beste leensters en andere belangstellenden,

Poëzie wordt de laatste jaren steeds meer onder de aandacht gebracht. De Gedichtendag werd een poëzieweek, er is een poëziegeschenk en een Nacht van de Poëzie; er zijn al dan niet jaarlijkse festivals zoals in Deventer en Landgraaf. Nu komt daar weer iets bij, de Stichting **Poëziefestival Amsterdam**, opgericht in november jl. Van 9 t/m 11 mei zal in en rondom De Nieuwe Liefde het eerste Poëziefestival Amsterdam plaatsvinden. Vorig jaar was daar al een 'eigen' poëziefestival.

Er is een uitgebreid programma, rond het thema *Wat is poëzie?* Uitgangspunt voor het festival: "Een gedicht, een zin, de kleur van het licht, een scheur in het asfalt, een onverwacht beeld in de straat: poëzie is overal." De stichting wil de belangstelling voor en het toegankelijk maken van poëzie bij een zo groot mogelijk publiek hiermee stimuleren.

Op de openingsavond van het festival, op 9 mei, staat het thema centraal tijdens de Grote Poëziesalon. Gastvrouw Dolly Bellefleur, festivaldichter **Lieke Marsman** en stadsdichter **Anna Enquist** openen met een theateraal programma, waarin poëzie voortstapt, tapt en beweegt. O.a. **Charlotte Mutsaers** zal haar antwoord geven op de vraag wat poëzie voor haar is, en Maud Hauwaert zal een gedicht door de straat laten lopen. Vervolgens is er in verschillende ruimtes muziek, er zijn voordrachten, lezingen en tot slot een feest met dichtende Dj's **Lieke Marsman** en **Ellen Deckwitz**.

Zaterdag 10 mei zijn er verschillende lezingen, workshops en voordrachten. Vier dichters van verschillende generaties - **Lieke Marsman, Els Moors, Marlene van Niekerk en Anne Vegter** - ondernemen een zoektocht naar de nieuwe muze. Met gedichten zullen zij een beeld geven van hoe de liefde er volgens hen vandaag de dag voor staat. Daarnaast komt de Zuid-Afrikaanse **Marlene van Niekerk** een workshop geven. Ze is behalve dichteres ook romanschrijfster (Triomf en Agaat), hoogleraar en docente creative writing, en schrijft heel aanstekelijk en inspirerend. **Kira Wuck, Bernke Klein Zandvoort en Maud VanHauwaert** (zondag) verzorgen huiskameroptredens.

Op de slotdag is er een optreden van **Joke van Leeuwen** die zowel proza als beeldende poëzie schrijft voor volwassenen en kinderen. Ze heeft een speelse geest en houdt van het podium, met muziek en een mini-college over één gedicht. **Tjitske Jansen** zal een workshop poëzie schrijven geven. Zij is een dichter, haar ogen zijn breed geopend, en ze kan je kan leren en helpen kijken en schrijven.

Meer info: <http://www.amsterdampoëziefestival.nl/>

Een heel ander onderwerp. De afgelopen paar jaar komt binnen de geneeskunde geleidelijk meer aandacht voor het gegeven dat een vrouwenlichaam, ook waar het niet de vrouwspecifieke organen betreft, anders werkt dan een mannenlichaam. Dat verschil komt o.a. tot uitdrukking in de symptomen en het verloop van verschillende ziektebeelden. In mei 2012 is Angela Maas als hoogleraar aangesteld in Nijmegen met als leeropdracht 'Cardiologie voor vrouwen'. Ze is gespecialiseerd in Vrouwencardiologie, oprichtster van de werkgroep Gender van de Nederlandse Vereniging voor Cardiologie en werkt in dat kader mee aan verschillende onderzoeksprojecten. Een 2e initiatief is **VrouwMC** dat uitgaat van het UMC Utrecht en Agis zorgverzekeringen. Ze noemen zichzelf "het eerste wetenschappelijk verantwoorde medisch platform dat 100% gericht is op vrouwen. Hun doel is de zorg voor vrouwen beter te maken door betrouwbare informatie te geven, goed te luisteren en vrouwen serieus te nemen." Ik heb nog geen ervaring met hen en er ook niet over gehoord, en ben altijd huiverig zodra een verzekeringsmaatschappij zich er mee gaat bemoeien, maar wie weet. Op dinsdagavond 13 mei organiseert VrouwMC samen met WomenInc in de Blauwe Collegezaal van het UMC een avond-talkshow over vrouwelijke hormonen en de overgang, waar "we eigenlijk nog zo ontzettend weinig van af weten." Wat is het belang van het onderkennen van de overgang? Wat merken vrouwen ervan? Wat voor invloed heeft het op psychisch en fysiek vlak? Meer

VROUWMC
thuis in je lijf

info: http://www.vrouwmc.nl/nl/agenda/paginas/Talkshow_Overgang_herkend_wat_je_nog_niet_wist_over_vrouwelijke_hormonen_82.aspx?source=%2fnl%2fagenda%2fPaginas%2fdefault.aspx#.U10lDyiMd9Y

In een onderzoek uit 2013, gedaan door Wikimedia, bleek dat maar 6% van de bewerkers van de Nederlandse **Wikipedia** vrouw is. De inhoud van Wikipedia wordt hierdoor duidelijk beïnvloed, wat o.a. blijkt aan de afwezigheid van artikelen over opmerkelijke vrouwen uit de geschiedenis en de kunst. Dit gegeven heeft Wikipedia er toe gebracht om wereldwijd bijeenkomsten te organiseren (edit-a-thons), schrijfmiddagen rond een bepaald onderwerp m.b.t. vrouwen. Op zaterdag 17 mei is in Amsterdam de 2e middag uit een reeks, een schrijfmiddag over 'vrouwen en kunst'. Ervaring met het schrijven op Wikipedia is niet nodig, wel worden een aantal voorbereidingen aanbevolen. Het belangrijkste echter is interesse voor en je willen verdiepen in vrouwelijke kunstenaars. Begeleiding door ervaren Wikipedianen is aanwezig.

Onlangs uitgebrachte titels:

- *Maaïke Gerritsen* heeft met **De achterblijvers** haar 2e roman geschreven. Ze omschrijft het thema zelf als het (on)vermogen van familieleden om gezamenlijk verdriet te verwerken, en de onvoorspelbaarheid van leven en dood. Ze heeft het verpakt in een verhaal over een bijzondere vriendschap tussen een tienermeisje dat haar weg in het leven probeert te vinden en een tandarts op leeftijd die terugblijkt, en zijn soms wat onhandig gemaakte keuzes voor zichzelf probeert te rechtvaardigen.

- In **Dagen zonder honger** van *Delphine de Vigan* lijdt een 19-jarig meisje aan anorexia nervosa. Als ze allerlei ernstige symptomen heeft gekregen, besluit ze alsnog zich te laten opnemen in het ziekenhuis. De behandelend geneesheer blijkt een begripvolle jonge arts die al verhalen vertellend haar en een bonte reeks medepatiënten voor de afgrond probeert weg te slepen. Zijn bijzondere methode is haar

al eerder opgevallen, waarschijnlijk omdat hij haar niet belerend, maar als gelijke behandelt. Vanuit haar ervaringsdeskundigheid beschrijft Delphine de Vigan haar innerlijke strijd, het proces van inzicht krijgen in haar situatie, het leren de zelfvernietiging te weerstaan en het terugkrijgen van haar lijf en leven.

- Een heel ander genre boek waar een pubermeisje met anorexia-klachten en een laag zelfbeeld een hoofdrol speelt is **Donderdagskinderen** van *Nicci French*, deel 4 van de 8-delige serie over de Londense psychotherapeute Frieda Klein. De gesprekken die Frieda heeft met het meisje, dochter van een oude schoolvriendin, roepen nare herinneringen op aan aan eigen jeugd. Ze raakt er van overtuigd dat hen beide hetzelfde is overkomen, en zelfs slachtoffer zijn van dezelfde dader.

- **Ze volgden me op straat** van *Oksana Tselisjeva* is geen fictie maar werkelijkheid. Het zijn memoires die de opkomst van het mensenrechtenactivisme beschrijven tijdens de Perestrojka, haar leven en dat van haar medeactivisten onder Poetin. Afwijkende stemmen als die van Anna Politkovskaja worden niet getolereerd. Het gewone leven is veranderd in een soort spionagefilm, met vreemde telefoongesprekken, ondervragingen door de veiligheidsdienst en achtervolgingen op straat. Eenmaal in Finland houden de bedreigingen niet op.

- *Herbjørg Wassmo* vertelt in **Enkele ogenblikken** (roman) over haar leven en professionele carrière, over mannen en kinderen. Een voor vele vrouwen bekend verhaal over de zoektocht vanuit haar onzekere jeugd naar zichzelf en haar plaats in de wereld; een groei naar onafhankelijkheid en het zich willen ontworstelen aan verwachtingen en patronen. Ze was moedig genoeg om taboes te doorbreken en maakte naam met haar literaire bestsellers. De beschreven gebeurtenissen wisselen zich af met fictieve gesprekken met bekende auteurs als Simone de Beauvoir.

- *Amélie Nothomb* heeft een (absurd) reisverhaal geschreven n.a.v. haar reis naar Japan, het land waar ze geboren is en nu voor het eerst sinds 15 jaar terugkeert. Ze koppelt een sterk verhaal aan stimulerende psychologische observaties. Het heet **Nostalgie van het geluk**.

- Verder kwam ik een drietal debuutschrijvens tegen die om heel verschillende redenen aanbevolen worden. *Renee Kelder* schreef met **De parttime-junkie** haar onwaarschijnlijke dubbelleven als 19-jarige GHB-verslaafde die ondertussen braaf studeerde, uit een hoog opgeleid gezin kwam en kon liegen als geen ander. *Eva Kelder* deelt dezelfde achternaam, en misschien schrijft ze met een heel ander verhaal uiteindelijk ook over hetzelfde thema. **Het leek stiller dan het was** gaat over een dochter die met een alleenstaande moeder opgroeit op Vlieland. Ze heeft het gevoel het nooit goed te doen, kan ze dat gevoel ooit de baas worden? In **Muze** van *Esmá Linnemann* smacht een jonge vrouw naar een groots leven en een allesverzengende liefde, maar haar werkelijkheid ziet er heel anders uit. Totdat ze een jonge Amerikaanse gitarist ontmoet en samen met hem door Europa en naar New York reist.

Activiteiten in Utrecht en daarbuiten:

- Op zondagavond 4 mei zal De Utrechtse Spelen in de Paardenkathedraal een theatrale lezing verzorgen van het toneelstuk

Leedvermaak van schrijfster *Judith Herzberg*. In *Leedvermaak* schetst ze de structuur van een getraumatiseerde familie, die het leed van de Tweede Wereldoorlog niet achter zich kan laten. Een Joods echtpaar geeft een groot feest ter ere van het derde huwelijk van hun enige dochter. Naarmate de bruiloft vordert wordt de ogenschijnlijk vrolijke stemming overschaduwde door donkere gevoelens, oude wonden en nieuwe kwetsbaarheden.

Meer info: http://www.stadsschouwburg-utrecht.nl/voorstellingen/9151/de_utrechtse_spelen/leedvermaak/

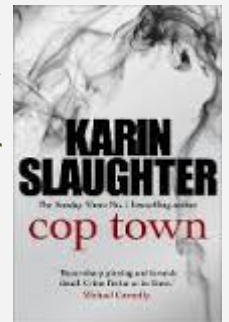
- Op Vrijdagavond 9 mei houdt Savannah Bay haar jaarlijkse VoorjaarSalon met 2 multitalenten. **Pam Emmerik** is een van hen, en komt vertellen over moeders en vaders, liefde en haat, kunst en werkelijkheid, leven en dood. Ze zal voordragen uit en in gesprek gaan over haar onlangs uitgekomen roman **Voor wie het paradijs verdragen kan**. Een boek dat zij na haar revalidatie van een zware hersenbloeding en een maand coma voltooid heeft.

Meer info: http://savannahbay.nl/index.php?agenda_id=209&pageid=7

- Op 31 mei speelt in de Stadsschouwburg (Utrecht) de originele versie van de **Vaginamonologen** van Eve Ensler, een inmiddels wereldberoemd stuk dat niets onbesproken laat: seks, geweld, menstruatie, geboorte, genitale verminking, zelfbevrediging. Een wisselend drietal bekende vrouwen draagt de teksten voor.

Meer info: http://www.stadsschouwburg-utrecht.nl/voorstellingen/6931/bos_theaterproducties/de_vagina_monologen/

- Op 26 mei komt **Karin Slaughter**, een van de meest gevierde misdaadschrijvers van deze tijd, naar Amsterdam. Zij zal er een avond spreken over haar nieuwste boek **Cop town** en van gedachten wisselen over haar werk en opvattingen. *Cop town* is niet alleen een thriller, maar bevat ook een kritische blik op maatschappelijke vraagstukken in Amerika, als racisme, feminisme en armoede. De roman verhaalt over een jonge politieagente die probeert overeind te blijven in de machowereld van van de politie in Atlanta eind jaren zeventig. Meer info: <http://www.john-adams.nl/>

Bibliotheek-nieuws

Er heeft zich een nieuwe vrijwilligster aangemeld, Hannah Kuipers. Ze wil graag 'de betere thriller' gaan recenseren. Toen de vrouwenbibliotheek nog onder Idea viel werden er veel thrillers geleend en gelezen. Met een nieuwe recensente zullen we weer meer aandacht aan spannende boeken en de thriller-collectie gaan besteden. Goed nieuws dus voor de vele vrouwen en mannen die er van houden. Hannah heeft een inleiding geschreven om zichzelf en 'de betere thriller' te introduceren. Zie <http://vrouwenbibliotheek.nl/2014/04/24/thrillers-en-recensies-door-hannah-kuipers/>

Wijziging: In 2014 is de bibliotheek niet meer op woensdag open, maar op de **1e donderdag van de maand van 10u-14u**. Als blijkt dat een andere dag en/of tijd meer tegemoet komt aan de wensen van (mogelijke) bezoeker(s), of als iemand zich aanbiedt om de woensdag voor mij waar te nemen, dan pas ik de wijziging aan. Dus laat weten als een andere tijd geschikter lijkt.

Nieuwe boeken in de bibliotheek

Het lam van Jannie Regnerus, *Missie Mongolië* van Frederique Schut, *Paradijsoffer* van Kristina Ohlsson, *Eva Braun. Leven met Hitler* van Heike Görtemaker, *Klinkklaar* van Elisabeth Eybers, *De vrouw met de sleutel* van Vonne van der Meer, *Het verhaal van een mooi meisje* van Rachel Simon en *Wat ik met de sleutel moet* van Vrouwkje Tuinman

Nieuwe recensies van deze maand als link bijgevoegd:

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2014/04/03/tutuba-door-cynthia-mcleod/>

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2014/04/07/wilhelmina-bladergroen-vrouw-in-de-eeuw-van-het-kind-door-mineke-van-essen/>

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2014/04/10/morgenzee-door-margaret-mazzanti/>

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2014/04/25/paradijsoffer-door-kristina-ohlsson/>

De leenbijdrage voor 2014 is opnieuw vastgesteld op € 25,-. Je kunt hiervoor onbeperkt boeken lenen en/of vriendin/vriend van de bibliotheek zijn. Iedereen die boeken leent en/of wil gaan lenen wordt vriendelijk verzocht dit bedrag over te maken op banknummer NL71 INGB 0009 2669 95 ten name van Stichting Es Scent o.v.v naam en 'leenbijdrage 2014'. Eenmalig een

boek lenen kan ook. De bijdrage hiervoor is € 1,- per boek.

Op www.vrouwenbibliotheek.nl is meer informatie over de bibliotheek te vinden.

Naast de aangekondigde openingstijden blijft het altijd mogelijk om op afspraak een bezoek te brengen aan de bibliotheek.

U bent van harte welkom.

Marjolein Datema

Utrecht, 28 april 2014